

Theosophical-Philosophical Foundation of Iranian Art

Volume 3 / Issue 2 / pages 97-113 / e-ISSN: 2980-7875 / p-ISSN: 2981-2356

Original Research

10.30486/PIA.2024.140302181119246

Identifying the Judgmental Values of Iranian Garden Elements in Realizing Social Sustainability based on Maslow's Pyramid

Parisa Zarean Dolatabadi¹ Abdollah Jabalameli²

1-Master's, Department of Architecture, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
Tourism, Architecture and Urban Research Center, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.
2-Assistant Professor, Department of Architecture, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
Tourism, Architecture and Urban Research Center, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran
(Corresponding author).

Abstract

In the discussion of social sustainability, paying attention to issues such as culture, human needs, and the capabilities of the environment to achieve goals such as comfort, identity, security, self-actualization, etc., which are among the highest and highest human needs according to Maslow's pyramid, is of great importance. On the other hand, the wisdom of the elements of the Iranian garden can be seen in such a strong order that it can create a relaxing environment and lead a person to happiness, therefore, considering this issue, the article seeks to achieve social sustainability and goals, and the indicators of achieving it based on Maslow's pyramid and explaining the wisdom of elements of the Iranian garden in achieving social sustainability. Therefore, since this research seeks to examine qualitative criteria and analyze and draw conclusions from it, it has been carried out in the form of a qualitative research method and of analytical-descriptive type, and first to social sustainability and the indicators of achieving it, and then to wisdom. The elements in the Iranian garden are aimed at achieving social sustainability, which shows that the Iranian garden tries to respond to human needs with the wise presence of elements and components and providing a proper relationship between man and the environment and with the capabilities it offers. It can increase the quality of the environment and be a successful experience of creating social sustainability and a good model for designers and have good social consequences and contribute to today's life by improving the quality of the environment in a balanced way.

Keywords: Environmental Capabilities, Human Needs, Iranian Garden, Maslow's Pyramid, Social Sustainability, Wisdom

بنیان‌های حکمی فلسفی هنر ایرانی

سال سوم / شماره دوم / تابستان ۱۴۰۳ / ص ۹۷-۱۱۳ / p-ISSN: 2981-2356 / e-ISSN: 2980-7875

10.30486/PIA.2024.140302181119246

پژوهشی

شناسایی ارزش‌های حکمی عناصر باغ ایرانی در تحقق پایداری اجتماعی براساس هرم مازلو^۱

پریسا زارعان دولت آبادی^۱، عبدالله جیل عاملی^۲

۱- کارشناس ارشد، گروه معماری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

مرکز تحقیقات گردشگری، معماری و شهرسازی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

۲- استادیار، گروه معماری، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

مرکز تحقیقات گردشگری، معماری و شهرسازی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران (نویسنده مسئول)

چکیده

در بحث پایداری اجتماعی، توجه به موضوعاتی چون فرهنگ، نیازهای انسان و قابلیت‌های محیط برای دستیابی به اهدافی چون آسایش، هویت، امنیت، خودشکوفایی و نظایر آن که از نیازهای عالی و برتر انسان طبق هرم مازلو می‌باشد، از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد؛ از طرف دیگر، حکمت عناصر باغ ایرانی را می‌توان در چنان نظم‌بندی محکمی دانست که بتواند محیطی آرامش‌بخش ایجاد کرده و انسان را به سعادت، رهنمون سازد؛ لذا با عنایت به این موضوع، مقاله در پی آن است که به پایداری اجتماعی و اهداف و شاخصه‌های دستیابی به آن، براساس هرم مازلو و تبیین حکمت عناصر باغ ایرانی، در دستیابی به پایداری اجتماعی بپردازد؛ پس با توجه به آنکه این پژوهش در پی بررسی معیارهای کیفی و آنالیز و نتیجه‌گیری است، در قالب روش تحقیق کیفی و از نوع تحلیلی-توصیفی صورت گرفته و ابتدا به پایداری اجتماعی و شاخصه‌های دستیابی به آن و سپس به حکمت عناصر در باغ ایرانی در راستای دستیابی به پایداری اجتماعی می‌پردازد، که نشان می‌دهد باغ ایرانی با حضور حکیمانه‌ی عناصر و اجزا و فراهم آوردن یک ارتباط مناسب بین انسان و محیط، سعی در پاسخگویی به نیازهای انسانی دارد و با قابلیت‌هایی که ارائه می‌دهد، می‌تواند سبب افزایش کیفیت محیط شود و تجربه‌ی موفقی از ایجاد پایداری اجتماعی و الگوی مناسبی برای طراحان باشد و پیامدهای اجتماعی مناسبی در پی داشته‌باشد و با ارتقای کیفیت محیط، در تعادل‌بخشی به زندگی امروز کمک کند.

کلمات کلیدی: باغ ایرانی، پایداری اجتماعی، حکمت، قابلیت‌های محیطی، نیازهای انسان، هرم مازلو

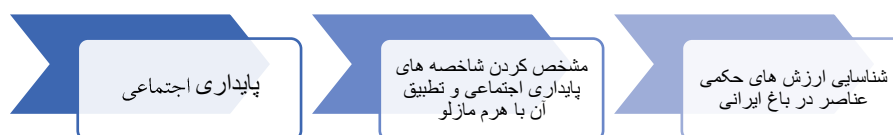
^۱ این مقاله مستخرج از پایان‌نامه‌ی کارشناسی‌ارشد نگارنده‌ی اول، تحت عنوان "طراحی هتل باغ با رویکرد پایداری اجتماعی در شهر اصفهان" به راهنمایی نگارنده‌ی دوم می‌باشد.

۱. مقدمه

واژه پایداری^۱ در زبان فارسی با معنی مستمر، پایدار، پایا و آنچه می‌تواند در آینده تداوم داشته‌باشد، ترجمه شده است. برای دستیابی به توسعه‌ی پایدار سه مؤلفه‌ی اجتماع، اقتصاد و محیط باید در ارتباط با یکدیگر عمل نمایند، توسعه‌ی پایدار یک پارادایم مهم در فهم رابطه انسان و طبیعت و انسان‌ها با یکدیگر نیز می‌باشد و می‌توان پایداری را یک رابطه‌ی تعاملی میان انسان و محیط دانست که به موجب آن انسان و محیط استمرار می‌یابند (همتی، ۱۳۹۶)؛ لذا طراح پایدار، نوعی دخل و تصرف در محیط است که تلاش می‌کند، با ابداع راه‌حل‌هایی با اهداف محیطی، اقتصادی و اجتماعی، در یک نگاه کل‌نگر و درهم آمیخته، به تعالی دست یابد و کیفیت زندگی را ارتقا دهد (احمدی، ۱۳۸۲). یکی از مفاهیم مهم در این چهارچوب، پایداری اجتماعی می‌باشد که از دهه‌ی ۱۹۶۰ به بعد، در برنامه‌های توسعه‌ی کشورهای مختلف مطرح شد و رسیدن به اجتماع پایدار را در چشم‌انداز مطلوب یک اجتماع انسانی قرار داد. پایداری اجتماعی، بر پایه‌ی نیازهای انسان و جنبه‌های روانی و اجتماعی و فرهنگی او، عکس‌العمل‌های کیفی افراد به مکان و بهبود ارتباط انسان و محیط مصنوع می‌باشد و در جهت رسیدن به توسعه پایدار و تأمین نیازهای بشر تلاش می‌کند (بدری بنام و همکاران، ۱۳۹۸)؛ از طرفی باتوجه به اینکه در جامعه‌ی امروزی بروز بحران در ارتباط انسان با طبیعت، منجر به محیط‌های پرتنش در زندگی شده‌است، می‌توان گفت، یکی از چالش‌های توسعه‌ی پایدار، دستیابی به الگوهایی برای تعامل پویا و پابنده میان محیط، انسان و طبیعت می‌باشد؛ چرا که با توجه به یافته‌های علم روانشناسی محیط، می‌توان گفت: حضور مناسب طبیعت در محیط‌های کالبدی، می‌تواند، در پاسخگویی به نیازهای انسانی و کسب آرامش مؤثر و از اهداف پایداری اجتماعی باشد؛ همچنین باتوجه به اینکه بیشتر پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه‌ی پایداری اجتماعی، مربوط به بررسی و تحلیل آن در فضاهای شهری می‌باشد و از پرداختن به آن در حوزه‌ی کالبد معماری، غفلت شده‌است، جنبه‌ی نوآوری این پژوهش، پرداختن به پایداری اجتماعی در کالبد معماری و تأثیر آن بر ارتقاء کیفیت محیط، توجه به تمام ابعاد و نیازهای کاربران و بهبود تعامل انسان و محیط و تبیین آن به‌طور خاص در باغ ایرانی می‌باشد.

۲. روش تحقیق

این پژوهش با هدف تبیین شاخصه‌های پایداری اجتماعی و تطبیق آن با هرم نیازهای انسانی مازلو و تطبیق آن شاخصه‌ها با حکمت عناصر باغ ایرانی، در قالب یک تحقیق توصیفی و تحلیلی و جهت گردآوری اطلاعات از اسناد و منابع کتابخانه‌ای، بهره گرفته است. در این مطالعه، طبق نمودار^۱ ابتدا به پایداری اجتماعی و شاخصه‌های دستیابی به آن و تطبیق آن با هرم نیازهای انسانی مازلو پرداخته و پس از آن، سعی بر آن است که به تبیین حکمت عناصر باغ ایرانی در دستیابی به پایداری اجتماعی پرداخته‌شود.

نمودار ۱: روند تحقیق مأخذ: نگارندگان

۳. ادبیات پژوهش (مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش)

مفهوم پایداری اجتماعی در تقابل و انتقاد برخی نظریه‌پردازان و صاحب‌نظران، نسبت به رویکرد مدرنیسم شکل گرفت، این نظریات ابتدا از حوزه‌ی فلسفه شکل گرفته و سپس به شهرسازی و معماری وارد شد. راجرز طراحی پایدار را نوعی از طراحی تعریف می‌کند

که به نیازهای امروز، بدون آسیب رساندن به منابع نسل‌های آینده، پاسخ می‌دهد. «در طراحی پایدار باید به پایداری اجتماعی و اقتصادی، به اندازه‌ی مصرف انرژی و تأثیر محیطی ساختمان‌ها و شهرها اهمیت داده شود.» (راجرز، ۱۳۸۴) جان لنگ نیز در تعریف پایداری اجتماعی بر خواست مردم برای زندگی در یک مکان معین، اشاره داشته و بر توانایی در جهت استمرار چنین روندی، هم در حال و هم در آینده، تأکید می‌کند (لنگ، ۱۳۹۱). پایداری اجتماعی، به دلیل عدم اجماع کلی بر سر مؤلفه‌ها و جایگاه آن در توسعه پایدار، با برخورد‌های متفاوتی روبرو شده است و ارزش‌های اجتماعی، مانند شفافیت، انصاف، تعادل، برابری، رفاه، سلامتی و امنیت، در این زمینه مورد بحث قرار گرفته‌اند؛ با این حال در بین محققان اتفاق نظر وجود دارد که بُعد اجتماعی توسعه‌ی پایدار، در میان ابعاد سه‌گانه‌ی آن، به شدت مورد غفلت قرار گرفته است و اکثر پژوهش‌های انجام شده در حوزه‌ی پایداری به بررسی و تحلیل آن در فضا‌های شهری متمرکز و تحلیل ابعاد آن در مکان، نادیده گرفته شده است (بدری بنام و همکاران، ۱۳۹۸)؛ به همین دلیل و با توجه به اینکه معماری ایرانی-اسلامی، توانسته است، میان عناصر باغ ایرانی و جهان‌بینی اسلامی، پیوندی برقرار کند که در آن سازماندهی عناصر باغ ایرانی بر اساس حکمت اسلامی، به گونه‌ای باشد که پاسخگوی نیازهای مادی و معنوی انسان باشد و به آرامش معنوی دست یابد، در این تحقیق به بررسی مفاهیمی چون پایداری اجتماعی، نیازهای انسان، حکمت معماری اسلامی و باغ ایرانی پرداخته می‌شود.

۳-۱. حکمت

حکمت معماری اسلامی، مرتبه‌ای است که به تعادل نیازهای مادی و معنوی انسان اشاره دارد؛ جایی که هنجارهای انسانی و تعالیم الهی به بالاترین سازگاری می‌رسند؛ در این نقطه، یک اثر هنری به نیازهای مادی و معنوی به صورت یکسان پاسخ می‌گوید. سید حسن نصر، در تبیین مفهوم حکمت در فرهنگ اسلامی، این گونه می‌نویسد: «حکمت، نوعی دانش ناب عقلانی است که داننده خود را در روند دانش‌اندوزی به گونه‌ای دگرگون می‌سازد و روحش بدل به آیین‌هایی می‌گردد که سلسله‌مراتب کیهانی در آن انعکاس می‌یابد» این مرتبه که ملاصدرا، آن را مقام حکمت می‌خواند، مقامی است که در آن انسان، شایسته‌ی خلق معماری یا هر اثر هنری دیگری می‌شود و هر آنچه می‌آفریند سرشار از پاسخ‌هایی روشن و مناسب به خواست‌های مادی و نیازهای معنوی است. (مهدوی نژاد، ۱۳۸۳)

۳-۲. پایداری اجتماعی

اهداف و مؤلفه‌های سه‌گانه‌ی توسعه‌ی پایدار، شامل مؤلفه‌های اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی را می‌توان در دو زمینه‌ی کالبدی و غیرکالبدی، به این ترتیب که اهداف کالبدی، در برگیرنده‌ی اهداف محیطی و اقتصادی و اهداف غیرکالبدی، در برگیرنده‌ی هدف‌های اجتماعی است؛ باید در نظر گرفت که این دسته‌بندی‌ها در برخی موارد ممکن است، هم‌پوشانی داشته باشد. (مهدویان و همکار، ۱۳۹۴) پس از فروکش کردن تب سبک‌هایی که در دهه‌های اخیر رواج یافته بودند، توجه به معماری انسان‌گرا به عنوان تولیدی که پاسخگوی نیاز انسان در ابعاد مختلف باشد، منجر به شکل‌گیری رویکردهایی شد که با عنوان رویکرد اجتماعی شناخته می‌شود. (رئیزی و همکاران، ۱۳۸۶) در این رویکرد، توسعه‌ی پایدار به معنای توسعه‌ای است که سبب بهبود و ارتقاء کیفیت زندگی انسان شود و به طور هم‌زمان به حفظ سلامت انسان و محیط زیست توجه کند و رابطه‌ی انسان و محیط را در طولانی مدت بهبود بخشد. (شاهچراغی، ۱۳۹۰) آنچه امروزه به عنوان پایداری اجتماعی، تعریف می‌شود، بیش از هر چیز به نیازهای انسان توجه دارد؛ در حقیقت، عدم توجه به نیازهای انسانی در مقابل تمرکز بر کالبد، علت ناپایداری تعاملات اجتماعی می‌باشد؛ به طوری که محیطی به عنوان محیط خوب شناخته می‌شود که پاسخ مناسبی برای نیازهای انسان داشته باشد. (صمیمی فروهمکار، ۱۳۹۲) در حالت کلی، پایداری اجتماعی، به معنای ارتقاء کیفیت مکان است. نوری و مهروان، در پژوهش خود بیان کرده‌اند: از جمله ویژگی‌های پایداری

اجتماعی مکان، رضایت افراد از حضور در مکان است؛ به طوری که افراد با گذشت زمان حس تعلق خاطر و دلبستگی نسبت به مکان پیدا کنند؛ به عبارتی، انسان از بُعد اجتماعی و مکان به مثابه ظرفی برای دستیابی به پایداری اجتماعی مکان است و چیزی که بسیار حائز اهمیت می باشد، تطابق ویژگیهای مکان با نیازهای کاربران است. (نوری و همکار، ۱۳۹۵)؛ از این رو می توان گفت پایداری اجتماعی در معماری، مقوله ای مربوط به کیفیت فضا است که در آن، نیازها و رفتارهای انسان و تعامل با محیط حائز اهمیت ویژه ای می باشد؛ به طور کلی می توان گفت، برای دستیابی به پایداری اجتماعی در فضا باید شروط زیر برقرار باشد:

(۱) توجه به نیازهای انسانی؛

(۲) ارتقاء کیفیت فضایی؛

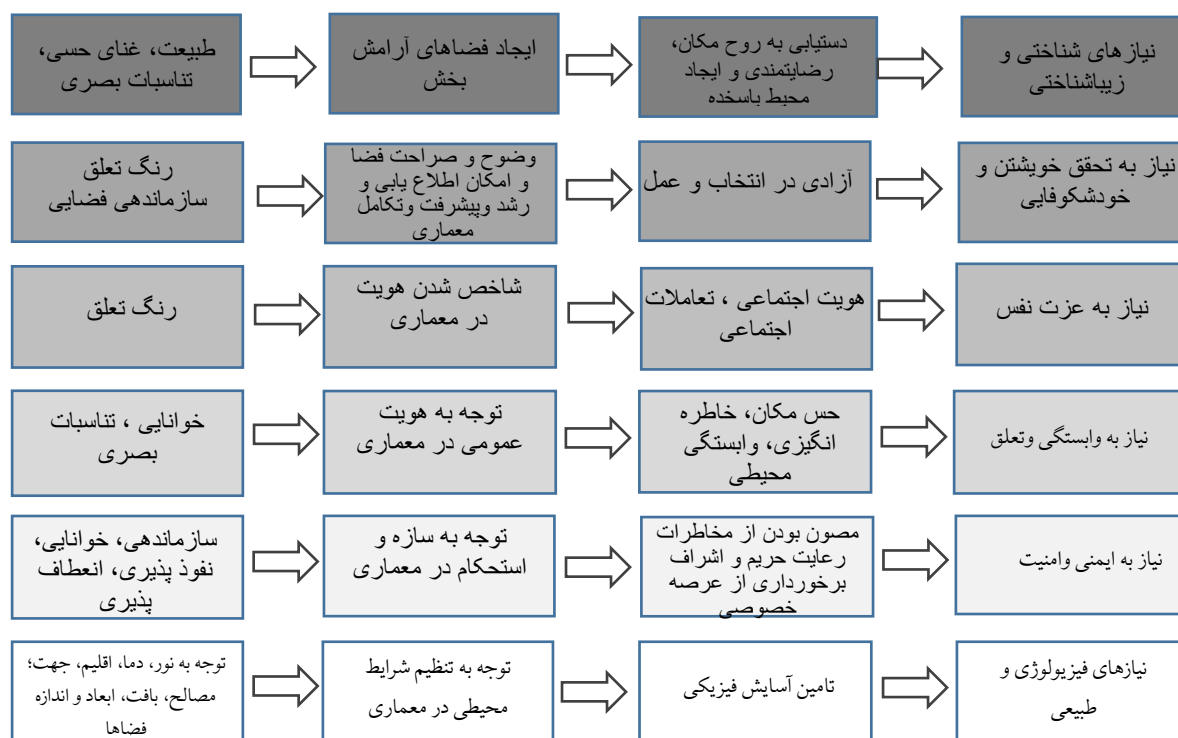
(۳) هم خوانی الگوهای رفتار زیستی با الگوهای کالبدی فضا (بدری بنام و همکاران، ۱۳۹۸).

۳-۳. نیازهای انسان و قابلیت های محیط

باتوجه به مطالب گفته شده، می توان گفت که پایداری اجتماعی در مقیاس معماری، فضا را مورد بحث قرار می دهد و با بررسی و توجه به نیاز و رفتارهای انسان به گونه ای طراحی را جهت می دهد که رابطه ی بین انسان و محیط مصنوع، برای مدت طولانی برقرار باشد (رئسی و همکاران، ۱۳۸۶)؛ به عبارت دیگر سلامت انسان و نظام های اکولوژیکی، یعنی ارتباط انسان و محیط را در طولانی مدت بهبود بخشد؛ این رابطه بین انسان و محیط بر اساس نیاز انسانی شکل می گیرد؛ از این رو، می توان گفت که برای نیل به پایداری اجتماعی در یک فضا باید این فضا پاسخگوی نیاز انسان باشد. نیاز وابستگی انسان به آنچه بیرون از او قرار دارد، برای رفع نواقص و کمبودهای درونی در جهت رشد و اعتلای خود می باشد؛ لذا به عنوان محرک انگیزه در رفتارهای مختلف، نقش مهمی در زندگی انسان دارد و علت بسیاری از انگیزه ها و رفتارهای او می باشد. (پاکزاد، ۱۳۹۳)؛ از این رو جهت شناخت بهتر انسان و ایجاد محیطی مطلوب و مطابق با ویژگی های آن، شناخت انگیزه ها و رفتارهای انسان، بسیار مهم خواهد بود. مدل های بسیاری از ماهیت انسان برای درک انگیزش ها و نیازها در روانشناسی و علوم اجتماعی ارائه گردیده است. (مطلبی، ۱۳۸۰) یکی از این مدل ها، مدل نیازهای انسانی ارائه شده از سوی آبراهام مازلو، طبق نمودار ۳ می باشد که توسط تعدادی از پژوهشگران در زمینه ی توسعه ی مبانی نظری طراحی محیط، مورد توجه قرار گرفته است. به نظر مازلو نیازهای انسانی عوامل ذاتی و درونی انسان هستند؛ از این رو انسان با تکیه بر انگیزش های درونی خویش و از روی اراده، در صدد یافتن راهی جهت برطرف کردن و ارضای نیازهای خود است؛ لذا انسان از طریق تعامل با محیط و تغییر در قابلیت های آن است که می تواند به محیط معنا بخشد. (مطلبی، ۱۳۸۵) قابلیت محیط، شناختی از زیستگاه انسانی جهت پاسخگویی به نیازها و به فعلیت رساندن هستی وجودی او می باشد که آگاهی و شناخت از این قابلیت های محیطی و نحوه ی تعامل انسان با آن ها، ما را به فرآیند آفرینش و طراحی معمارانه فضاها و مکان ها سوق می دهد. از آنجا که عناصر سازنده ی هر فضا، تعریف کننده ی آن است، برای بالا بردن و افزایش قابلیت های محیط، باید عناصر سازنده و اجزای آن نیز، این قابلیت را تقویت کند و بهبود بخشد. (دانشگر مقدم و همکار، ۱۳۹۱) لنگ معتقد است که قابلیت های محیط کالبدی، چیزی است که آن محیط با ویژگی های پیکره بندی و مواد و مصالح سازنده ی خود، پیشنهاد می کند. تفاوت در شایستگی ها یا قابلیت های محیط می تواند، آرامش یا فشار روانی فرد را تحت تأثیر قرار دهد. (لنگ، ۱۳۹۱)؛ لذا در ادامه، پس از نمودار سلسله مراتب نیازهای انسانی مازلو، قابلیت های محیطی و راهکارهای عملی جهت برطرف کردن نیازهای انسانی در نمودار ۳ ارائه شده است.

نمودار ۲: سلسله مراتب نیازهای انسانی مازلو مأخذ: پاکزاد، ۱۳۹۳

نمودار ۳: رابطه بین راهکارهای ایجاد محیط پاسخگو و قابلیت های محیط و سلسله مراتب نیازها در هرم مازلو

مأخذ: زارعان دولت آبادی و همکار، ۱۳۹۵

۳-۴. انسان و محیط

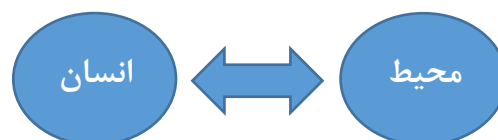
با توجه به آنکه رفتار انسان برآیندی از انگیزه‌ها و نیازهای فرد، قابلیت‌های محیط و تصویر ذهنی فرد از دنیای خارج و ناشی از ادراک و معنایی است که این تصویر برای او دارد، فرهنگ، اجتماع، زمان و فضا، بر بروز رفتارها مؤثرند و می‌توان گفت رفتار انسان تحت تأثیر محیط قرار دارد و محیط قادر است، با القا یا حذف رفتارها، آن‌ها را کنترل نماید. (پاکزاد، ۱۳۹۳) و اگر بپذیریم، مردم بخش مهمی از هویت خود را از محیط می‌گیرند، آن‌گاه می‌توانیم اهمیت و نقش الگوی باغ ایرانی را بیشتر درک کنیم (مثنوی و همکار، ۱۳۹۳)؛ درواقع یکی از روشن‌ترین تجربیات بشری در زمینه‌ی ارتباط انسان، طبیعت و محیط مصنوع باغ‌های تاریخی می‌باشد؛ چراکه باغ با

طبیعت و تسلط عناصر تلطیف‌کننده‌ی خود، مانند آب، درخت (گیاه) و آسمان، که در روایات به آن اشاره شده‌است، انسان را از تحجّر دنیوی رها کرده و او را به نهاد و فطرت خود نزدیک می‌کند و آنچه در باغ ساخته می‌شود، نشانه‌ی قدرتی است که خدا به او داده‌است. نشانه‌ی بودن عناصر تنها به کالبد آنها خلاصه نمی‌شود و حکایت از روابط بین درختان و آب و خاک و گل، آب و آسمان و باد و همچنین تناظر و تناسب بین کوشک، حوض، محور آبی و سردر خود از نظم هستی و نسبت مخلوقات و خالق دارد که از دیدگاه عرفان و حکمت اسلامی ترکیب، تناسب، تقارن و تسلسل در باغ تعالی روحانی و آرامش و رشد استعداد‌های انسانی را به همراه می‌آورد. (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۰)؛ پس عملکرد باغ ایرانی از حوزه‌ی تلطیف هوا و زیبایی‌شناسی صرف بسیار فراتر می‌رود. (مثنوی و همکار، ۱۳۹۳) و شاهچراغی، باغ ایرانی را تلفیق هنرمندانه گیاه، آب و ابنیه در نظام معماری مشخصی می‌داند که منجر به خلق محیطی مطلوب، آسوده و ایمن برای انسان می‌گردد. (شاهچراغی، ۱۳۹۰)

جدول ۱: روح مکان انسان ساخت در باغ ایرانی

مأخذ: مدقالچی و همکاران، ۱۳۹۳

باغ ایرانی	
هدف بارز	توجه به ساحت‌های مادی و روحانی
ساختار فضا	دارای تداوم و جهت
آرایش فضا	نظام‌مند- هندسه براساس جهت
خصلت فرم	گاهی پویا و گاهی ایستا- متناسب
ساختارها	دارای نظام عقلانی توجه به اعداد و هندسه- دارای ابعاد نمادین
رابطه درون و بیرون	جدایی ساختارمند و نمادین درون از بیرون
نور و رنگ و مصالح	مطابق با محیط در دسترس- ماده‌زدایی
ادراک	کل گرا و در عین حال دارای تنوع

نمودار ۴: رابطه انسان و محیط مأخذ: نگارندگان

۳-۵. باغ ایرانی

قابلیت‌های موجود در باغ ایرانی شامل نظم و تناسب، حرمت و محرمیت، دوری از نابایستی، عدم بیهودگی و افراط و تفریط، کارایی و سوددهی، قناعت، صرفه‌جویی و مجهز به پایداری می‌باشد که نشان می‌دهد، باغ ایرانی پاسخ به نیاز، شامل نیازهای اقلیمی تا نیازهای فردی می‌باشد. (شاهچراغی، ۱۳۹۰)؛ علاوه‌بر موارد گفته شده که مربوط به ویژگی‌های کالبدی باغ ایرانی می‌باشد، مهمترین شاخصه‌ی باغ‌های ایرانی را می‌توان، توجه به نظام‌های معنایی و تأثیرات روانی محیط باغ بر انسان دانست که در این میان نظام تمرکز حواس به‌عنوان یکی از نظام‌های باغ ایرانی، بسیار قابل توجه می‌باشد؛ در آن از طریق الگوهای شکل‌گیری باغ، با به‌کارگیری حواس انسان، باعث القای حس آرامش و آسایش به انسان می‌شود. (هاشمین و همکار، ۱۴۰۱)؛ به‌گونه‌ای که نظام معماری باغ ایرانی با انتظام دادن تمامی نظام‌های کالبدی، ساختاری هندسی، کاشت، آب، استقرار ابنیه، سایه، نظام منظر و نظام آواها، در نهایت در محیط باغ نظام تمرکز حواس را پدید می‌آورد (شاهچراغی، ۱۳۹۰) و این توجه به نظام‌های ادراکی حواس پنجگانه و نظام‌های جهت‌دهنده و پدید آوردن غنای حسی در محیط می‌تواند، از یک‌سو قابلیت و کیفیت دعوت‌کنندگی برای محیط پدید آورد و فرد را به تأمل، خود-سنجی، خودآزمایی و خودشکوفایی دعوت نماید که براساس مدل انسانی مازلو از نیازهای عالی انسان و از سویی دیگر محیط مساعد برای خلوت مطلوب، کسب آرامش و تأمل برای انسان پدید می‌آورد (همان) که از اهداف پایداری اجتماعی می‌باشد. ارسطو برای هنر چهار علت قائل شده‌است که عبارتند از علت فاعلی (سرچشمه هنر، انسان، خدا، ...)؛ علت غایی (آرمان مادی، آرمان معنایی)؛ علت صوری (ساختار، هندسه، فرم)؛ علت مادی (اجزا، عملکرد، اقلیم، هندسه). اگر بخواهیم علت‌های ارسطویی را برای تحلیل

باغ استفاده کنیم، علت فاعلی عمدتاً انسان است، علت غایی ارضای حواس پنجگانه، علت مادی عناصر موجود در باغ و عملکرد حاکم بر آن و علت صوری ساختار باغ می‌باشد. (پورمند و همکار، ۱۳۹۰) «باغ ایرانی، هم تجربه‌ای جسمانی، هم تجربه‌ای روحانی است. در آن رایحه‌ی گیاهان شاداب، نوای آب و پرندگان، بافت کاشی صاف و زمین مرطوب و مزه میوه‌های آفتاب‌پرووده، منظره گل‌ها و موزاییک‌های رنگارنگی را که در آینه حوض‌های آرام انعکاس یافته‌اند، برجسته است. این ویژگی‌ها هم‌زمان در نمادین و انتزاعی-ترین سطح و در مستقیم‌ترین سطح تجربی وجود دارند.» (Herdoock, 1990, 49)؛ باتوجه به این موارد و از آنجا که حکمت، مقامی است که در آن، انسان شایسته‌ی خلق و آفرینش معماری یا هر اثر هنری دیگری می‌شود و هر آنچه می‌آفریند سرشار از پاسخ‌هایی روشن و مناسب به خواسته‌های مادی و نیازهای معنوی اوست. (پورمند و همکار، ۱۳۹۵) می‌توان گفت باغ ایرانی نیز دارای حکمتی است که در کلیات باغ و نیز در تمامی عناصر آن دیده می‌شود؛ بنابراین باغ ایرانی با نظام‌های موجود و اجزا و عناصر خود که هر یک دارای قابلیت‌های ویژه می‌باشند، به آن ویژگی خاصی می‌بخشد و باعث ایجاد کیفیت‌هایی در آن می‌شود که می‌تواند، بر انسان تأثیر داشته باشد و باتوجه به اینکه یکی از عوامل مهم در پایداری اجتماعی فضا، کیفیت‌های فضایی بر اساس نیازهای انسانی می‌باشد؛ لذا در ادامه به بررسی تحلیلی برخی خصوصیات و کیفیات باغ ایرانی که شامل نظام‌های کالبدی و معنایی است، پرداخته می‌شود که نشان می‌دهد ساخت باغ در جهت خاصی صورت می‌گرفته و انتخاب اجزای آن بر مبنایی بوده است و در نهایت سبب ایجاد آسایش و آرامش می‌شده است.

۳-۶. فرهنگ:

همان‌طور که در مقوله‌ی پایداری اجتماعی گفته شد، معماری با رویکرد اجتماعی، در گرو طراحی فضایی است که ظرف مناسبی برای فرهنگ و رفتارها باشد و با روش زندگی انسان‌ها، هم‌خوانی داشته باشد؛ بنابراین در این قسمت، به‌طور مختصر به ارتباط معماری و فرهنگ و معماری مرتبط با فرهنگ باغ ایرانی پرداخته می‌شود.

فرهنگ، عبارت است از: پیشرفت‌های معنوی و ژرفای فکری یک قوم، قبیله یا ملت در طول تاریخ و مجموعه‌ی ارزش‌ها، هنجارها، آداب و رسوم، مذهب، سنن، زبان، ادبیات، قوانین اجتماعی، هنر و معماری، ابزار و اشیاء مربوط به آن ملت یا قوم است، در جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی، به‌طور کلی می‌توان گفت، فرهنگ حاکم بر هر جامعه و ارزش‌های منبعث بر آن نقش مهمی در شکل‌دادن محیط زندگی دارند. (خاکپور و همکار، ۱۳۹۰) فرهنگ و روابط اجتماعی در یک جامعه، تأثیر قابل‌توجهی بر معماری آن جامعه دارد؛ به بیان دیگر ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی هر جامعه، در معماری آن جامعه نهفته است و فارغ از مباحث محیطی در ساخت‌وساز معماری، اثری مطلوب داشته و آن را برای بسترش خاص‌تر و منحصر به فرد می‌کند و در بحث ماندگاری و پایداری غیر کالبدی فضا نیز نقش مهمی دارد. (مهدویان و همکار، ۱۳۹۴)؛ لذا در مطالعه و طراحی فضاها، توجه به موضوعاتی چون فرهنگ، سابقه‌ی تاریخی، هویت، زیبایی و شرایط محیطی، از چنان اهمیتی برخوردار است که غفلت از هر کدام از این موضوعات، می‌تواند باعث شود که کلیت طرح به‌عنوان فضایی مطلوب و با هویت و اصیل و کارآمد برای جامعه‌ای با فرهنگ خاص تحت تأثیر قرار گیرد و کیفیت آن کاهش یابد؛ بنابراین با وجهه مبانی معنوی فرهنگ ایرانی، بهره گرفتن از تجارب غنی فرهنگی و تمدن ایرانی، می‌تواند در دستیابی به یک فضای پایدار و ماندگار حائز اهمیت باشد، یکی از این تجارب، باغ ایرانی می‌باشد. «باغ ایرانی پدیده‌ای فرهنگی، تاریخی، کالبدی، در سرزمین ایران است و معمولاً به صورت محدوده‌ای محصور که در آن گیاه، آب و ابنیه در نظام معماری مشخصی تلفیق می‌شوند و محیطی مطلوب، ایمن، آسوده برای انسان به وجود می‌آورد، ساخته می‌شود» (شاهچراغی، ۱۳۹۰) که از اهداف پایداری اجتماعی می‌باشد. ساختار کامل باغ در محیط، بیانگر رابطه تنگاتنگ میان طبیعت و جهان‌بینی و فرهنگ ایرانی است. باور ایرانی از اعتقادات او نشأت می‌گیرد و در قبال آن جهان‌بینی علوی و مینوی می‌آفریند (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷) این اعتقادات و فرهنگ در طرح باغ ایرانی مؤثر بوده است و باغ ایرانی متأثر از این دیدگاه‌ها و فرهنگ‌ها، شکل گرفته است به‌طوری که شاهچراغی

می‌گوید، باغ ایرانی تجسم و تجسد معانی ژرف در فرهنگ ایرانی و گویای گفتمان انسان ایرانی با موطن خویش است. (شاهیچراغی، ۱۳۹۰)؛ چراکه در فرهنگ ایرانی، تقدس عناصر طبیعی موجود و الگوهای کهن ساماندهی به طبیعت، به‌طور توأمان با یکدیگر نظام‌های معنایی را در شکل‌گیری باغ ایرانی ایجاد کرده‌اند؛ به‌طوری که هم هر یک از عناصر طبیعی موجود در باغ، دارای مفاهیم خاصی هستند و یا به‌عنوان نماد شناخته می‌شوند و هم الگوی کالبدی معینی که از چهارگانه‌ها در فرهنگ و هنر ایرانی برخاسته، به این عناصر نظم داده‌است. (همان) برخی از شاخص‌های فرهنگی باغ ایرانی، شامل ساختار عناصر اصلی باغ از قبیل: آب، آتش، خاک و زمین، باد، گیاه و سایر عناصر مانند مصالح، دیوار و ... می‌باشد؛ علاوه بر این، برخی از فرم‌ها، اشکال، اعداد و مصالحی که در باغ ایرانی به کار گرفته شده‌اند از قبیل: مربع، راه مستقیم و هندسه، واجد معانی معنوی هستند (نقی زاده، ۱۳۸۵) هرچند ممکن است، در طول تاریخ و گذر زمان این بنیادها به لحاظ ظاهری تغییر کرده باشند؛ ولی از لحاظ محتوا همواره تداوم داشته‌اند (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷)؛ لذا در ادامه به حکمت برخی از عناصر باغ پرداخته می‌شود؛ بنابراین، می‌توان گفت: یکی از عوامل اصلی که باعث تمایز باغ ایرانی می‌شود، فرهنگ و لایه‌های مفهومی، معنایی و ... می‌باشد که خود باعث می‌شود، مخاطب درک بهتری از آن داشته‌باشد و با نیازهای آن مطابقت بیشتری داشته و با توجه به شروط و معیارهای دستیابی به پایداری اجتماعی، می‌تواند به‌گونه‌ای، باعث پایداری آن شود.

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱. پایداری اجتماعی و باغ ایرانی

همان‌طور که گفته شد، در طراحی پایدار، توجه همه‌جانبه‌ی اجتماع، محیط و اقتصاد پیشنهاد می‌شود. از آنجا که اجتماع گروهی از انسان‌ها تعریف می‌شود و محیط کالبدی نیز شامل محیط مصنوع و طبیعت می‌باشد؛ لذا می‌توان گفت با ارتباط مناسب میان انسان، طبیعت و محیط مصنوع، سلامت و بهداشت روان، کیفیتی امیدبخش می‌یابد؛ از طرفی باتوجه به این که در مدل توسعه پایدار، بهداشت روان به‌عنوان یک مسئله مهم در هم‌پوشانی حوزه‌های اجتماع و محیط تعریف شده‌است، ارتباط انسان با طبیعت و تأثیر آن بر بهداشت روان اهمیت زیادی دارد. (شاهیچراغی، ۱۳۹۰)؛ لذا در پژوهش حاضر باتوجه به شروط لازم برای ایجاد پایداری و اهدافی که به آن اشاره شد، می‌توان باغ ایرانی را در دو قالب متناسب با اهداف پایداری اجتماعی مورد بررسی قرار داد:

(۱) خصوصیات و ویژگی‌های کالبدی، کیفیت فضا و حکمت عناصر و شاخصه‌های باغ ایرانی در قالب قابلیت‌های محیطی و نیازهای انسان

(۲) باورهای محلی و فرهنگ ایرانیان که سبب ایجاد ویژگی‌ها و مشخصات خاص در باغ‌های ایرانی شده‌است.

۴-۲. حکمت عناصر در باغ ایرانی

باتوجه به مفهوم حکمت که قراردادن هر چیز در جایگاه خویش است، باغ‌سازی ایرانی نه اقدامی تفننی، بلکه حرکتی حکیمانه و علمی بوده؛ به‌طوری که استفاده از مواد و مصالح، درخت و گیاهان، آب، هندسه و طرح در ایجاد باغ ایرانی بسیار آگاهانه انجام شده‌است و هرچیز در جایگاه خویش قرار گرفته‌است (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷). حکمت ایرانیان در ارتباط با انتخاب اجزای باغ به گونه‌ای است که آنان برای رسیدن به غایت نهایی با شناخت دقیق از خصوصیات عملکردی و کیفیات ویژه اجزا و همچنین ارتباط دوسویه‌ی آن‌ها با غایت نهایی عناصر مذکور را انتخاب می‌کرده‌اند؛ بنابراین در باغ ایرانی هیچ چیز بی‌مورد و بیهوده‌ای وجود ندارد و آنچه لازم است، زیبا عرضه می‌شود و جلوه‌ای از کمال دارد. (پورمند و همکار، ۱۳۹۰)؛ در واقع یک باغ از ترکیب واژگان، اجزا، عناصر و الگوهای شکل گرفته که در صورت یادگیری آن‌ها برای تولید امکان‌هایی برای ترکیب، تلفیق و ساخت فضا به ما کمک می‌کند (Moore, Mitchell, 1998) و با ارتباط دقیق عوامل در ساختار باغ ایرانی، هر عنصر در جایگاه خویش قرار می‌گیرد و با

هماهنگی با قوانین کیهان، به شکلی حکیمانه و جاودانه تکامل می‌یابد؛ بنابراین می‌توان گفت باغ ایرانی به‌عنوان رابطه‌ی حکیمانه‌ای بین انسان و طبیعت خداوند است و با توجه به نیازهای انسان در تمام ابعاد، سعی در برآوردن حوائج او دارد تا بتواند پیوند فرخنده، سودمند و زیبایی را به وجود آورد. (بمانیان و همکاران، ۱۳۸۷) از منظر حکمت اسلامی، محسوسات عالم دو وجه دارند: یکی عالم صورت که عبارت است از آنچه دیده می‌شود و وجه بیرونی و ظاهری پدیده‌هاست و دیگر عالم معنا و حقیقت که با چشم سر نمی‌توان دید و اصل و حقیقت پدیده‌هاست. انکشاف هر معنایی برای انسان در قالب «صورتی» است که آن معنا از طریق آن، خود را بر انسان عیان می‌کند؛ بنابراین عالم صورت، جز معنا نیست و معانی باطنِ عالم ظاهرند که آدمی را به حقایق رهنمون می‌کنند. مفهوم معنا از دیرباز مورد توجه بوده‌است. از دیدگاه معناگرایان، معماری علاوه‌بر جنبه‌ی ظاهری خویش، دارای جنبه‌ی اصیل و حقیقی و معنوی نیز هست که به نیازهای معنوی و مادی انسان پاسخ می‌دهد. (پورمند و همکار، ۱۳۹۵) در باغ ایرانی هریک از اجزا، دارای علت‌های صوری و معنایی می‌باشد که در راستا و جهت ساخت باغ، مورد استفاده قرار می‌گیرند؛ لذا در ادامه، ابتدا به برخی از اجزا و عناصر اصلی و علت صوری و حکمت آن‌ها به شرح جدول ۲ می‌باشد، پرداخته می‌شود و پس از آن به شرح شاخص‌های متجلی‌گر معنا پرداخته می‌شود.

جدول ۲: عناصر و اجزای باغ، علت صوری و مادی و قابلیت و حکمت آن‌ها مأخذ: برگرفته از پورمند و همکار، ۱۳۹۰

اجزا	علت صوری	قابلیت و حکمت استفاده
زمین	جنس خاک	- حاصلخیزی
	قابلیت نفوذ آب	- آبیاری
	حاصلخیزی	- زمین شیب‌دار جهت سادگی آبیاری
	شیب	- قابلیت نفوذ - وسعت
آب	کفایت	- انعکاس فضا ← بسط فضا
	استمرار و دائمی بودن	- انعکاس تصاویر عناصر ← تعدد اشیا - تکرار عمق آسمان روی زمین ← سمان روی زمین - سکوت متفکرانه و رمز و راز مبهم ← رسوخ روح متفکر و جاری طبیعت - رنگ و تصویر نوستالژیک ← آرامش روحی و فکری - تضاد حرکت جاری آب در مقابل ایستایی و ثبات معماری - رخنه‌کردن صدای آب در تمام سطوح ← لذت شنیداری - دعوت‌کنندگی آب به واسطه‌ی صدای خود ← جهت دهی فضا - صدای نوستالژیک جویبار ← آرامش، لذت و بویانی
گیاهان	سلیقه	- ایجاد سایه با درختان مانند بید، چنار، نارون
	شرایط اقلیمی	- برای کمک بیشتر به ایجاد سایه گذرگاههای باغ ها را باریک ایجاد نموده اند.
	عوامل نمادین	- در محورهای اصلی باغ، بیشتر از درختان سرو چنار استفاده شده‌است ← تأمین زیبایی
	موارد عملکردی	- جز محور اصلی بقیه محورهای باغ، باغچه‌هایی است که پر از درختان میوه است ← تأمین لذت - سرو، چنار و تبریزی به عنوان درختان محبوب

معماری	بناهای موجود باغ	-جنبه‌ی خصوصی و محصور باغ
	نقشه باغ	-خواست و سلیقه صاحب باغ
	محوطه سازی‌ها	-فرهنگ معماری غالب
	پله‌ها	-تلفیق بنا و باغ
	حوض‌ها	-فضای باغ به داخل بنا راه می‌یابد و حد فاصلی به وجود نمی‌آید
	آب‌نماها	-آب از داخل بنا به طرف باغ جریان می‌یابد ← زیبایی و لذت‌جویی
	جوی‌ها	-تصویر بنا در آب ← زیبایی و لذت‌جویی
	فواره‌ها و عناصر تزئینی معماری	-شکل حوض‌ها و استخرها ← زیبایی دیداری -نقشه باغ
غناي باغ	عوامل افزایش لذت مانند انواع گل، پرندگان و ...	-قرارگیری کوشک در نقطه مرتفع -تحریک حس بینایی و وجود رابطه بصری شدید میان اجزاء و عناصر باغ -انتقال اصوات -جریان نسیم از میان گیاهان و درختان

۱-۲-۴. شاخص‌های متجلی‌گر معناگرایی حکمت و هنر در معماری اسلامی

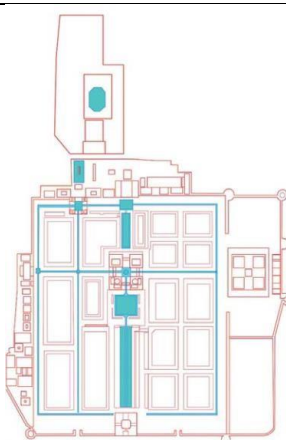
پس از طرح مباحث فلسفه حکمت و هنر در معماری اسلامی و معناگرایی و علت‌های مادی و صوری در باغ ایرانی به برشمردن مهمترین شاخص‌های تجلی‌گر معنا از فلسفه حکمت و هنر در خلق باغ ایرانی می‌پردازیم. روش برگزیده در تبیین انعکاس معانی در معماری، بهره‌گیری از قابلیت‌های معنایی عناصر سازنده معماری است؛ در این راستا مهمترین عناصر معماری، که به نظر می‌رسد در بیان مفاهیم مورد نظر به کار آیند، شامل یازده عامل می‌باشد که در نمودار ۵ نشان داده شده است (رحیمی‌نژاد و همکار، ۱۴۰۲).

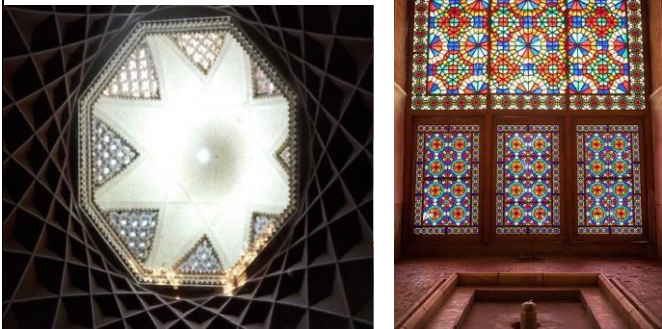

نمودار ۵: شاخص‌های متجلی‌گر معناگرایی در حکمت و هنر اسلامی مأخذ: (رحیمی‌نژاد و همکار، ۱۴۰۲).

در ادامه مهمترین شاخص‌های متجلی‌گر معناگرایی در حکمت و هنر اسلامی در باغ ایرانی و نمودهای عینی آن در جدول ۳ آورده شده است.

جدول ۳: بررسی شاخص‌های متجلی‌گر حکمت و هنر در باغ ایرانی

شاخص‌های متجلی‌گر معناگرایی در حکمت و هنر اسلامی	معناگرایی در معماری	نمود عینی در باغ ایرانی
وحدت در کثرت	وحدت و انسجام فضایی در کالبد و سامانه عملکردی و ساخت‌مایه‌ای باغ ایرانی به وضوح دیده می‌شود.	 (مأخذ: رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲)
هدفمندی	هدفمندی در باغ ایرانی با جایگیری و توجه همه‌جانبه فضاها حول یک مرکز یا یک محور ایجاد می‌شود (رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲)	 (مأخذ: طوسی و همکار، ۱۳۹۰)
هماهنگی	هماهنگی عملکردها با نیازها، هماهنگی تناسبات و هندسه حاکم، هماهنگی فرمها و اشکال با یکدیگر، هماهنگی فرم‌ها و کالبدها با عملکردها از مصادیق هماهنگی در باغ ایرانی می‌باشد (رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲).	 (مأخذ: رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲)
ارزش‌های هندسی	ارزش‌ها و شاخصهای هندسی طیف گسترده‌ای شامل هندسه و تناسب، هندسه و نظم، هندسه و تقارن و الگوی هندسی مرکزگرا را شامل می‌شود که باعث هماهنگی بین اجزا و کل بنا و نمود بصری وحدت می‌شود (رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲).	 (مأخذ: شاطری و همکار، ۱۳۹۹)

 (مأخذ: طوسی و همکار، ۱۳۹۰)	در باغ ایرانی سلسله‌مراتب در محور افقی براساس سلسله‌مراتب دسترسی از حوزه عمومی به حوزه خصوصی و لایه‌بندی نور و سایه و فضای باز و نیمه‌باز و بسته و در محور قائم از زمین شروع و تا آسمان می‌رود (رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲).	سلسله‌مراتب
 (مأخذ: فاطمی، ۱۴۰۱)	باعث محرمیت، امنیت، درونگرایی و تنوع فضایی می‌شود و رابطه‌ی انسان با خود و دیگران را تعیین می‌کند.	حد و حریم
 (مأخذ: رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲)	باغ ایرانی شامل ترکیب ساده و موزون، رابطه صحیح و استوار، نظام هندسی مشخص، خطوط عمود بر هم، تخت کرفتهای چهارگوش، شبکه مترنم جهت‌دار آب در فضای باز و پوشیده می‌باشد (نیلی و همکاران، ۱۳۹۱) در باغ ایرانی انسان احساس سردرگمی نمی‌کند با همه پیچیدگی درونی از زیبایی آن نکاسته و کل بنا و ترکیب فضاها سلیس و روان است.	صراحت، تمامیت، سهل و ممتنع
 (مأخذ: عبادپور و همکار، ۱۴۰۱) مأخذ: www.wikimedia.org	نور در معناگرایی می‌تواند نشانه حضور الهی باشد (پورمند و همکار، ۱۳۹۵).	نور و سایه

 www.wikimedia.org مأخذ:	انعکاس در باغ ایرانی می‌تواند به امتداد و عالم مثال تأکید کند (رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲).	انعکاس
 (مأخذ: رحیمی نژاد و همکار، ۱۴۰۲)	از منظر معناگرایی عالم سرتاسر رمز و نماد است. در باغ ایرانی از نماد و نشانه‌های خاصی استفاده شده است که دارای مشخصات مفهومی خاصی هستند که هم با دید عامه می‌توانند نگریسته شوند و هم با ساختار ارتباط تصویری که در ذهن معماران و طراحان بوده است ارزیابی شوند (طوسی و همکار، ۱۳۹۰)	نماد و رمزگویی
 (مأخذ: شاطری و همکار، ۱۳۹۹)	طبیعت در باغ ایرانی نقش مهمی دارد و به عنوان یک محیط زیبا و آرامش‌بخش، برای انسان فضایی مناسب را فراهم می‌کند.	ارتباط بصری با طبیعت

در نهایت می‌توان گفت تمام نظام‌ها و قابلیت‌های موجود، در نهایت به تمرکز حواس، کسب آرامش و ایجاد فرصتی برای تأمل در انسان منجر می‌شود؛ بدین ترتیب که کاشت درختان و گیاهان سبز، سبب کاهش عناصر مصنوع سخت و خشن شده و موجب پدید آمدن غنای حسی در محیط می‌شود و در فرد ادراکی خوشایند و دلپذیر ایجاد می‌کند و با حضور در فضای باغ ایرانی ادراکات ذهنی انسان و درک و فهم مکان افزایش می‌یابد و احساس امنیت و آرامش را تقویت می‌کند. هنرمند ایرانی همواره بر آن بوده تا باغی که او می‌آفریند، همچون باغ‌های بهشتی، که در آموزه‌های دینی توصیفات و تفاسیر فراوانی از آن ارائه شده، باشد. (پورجعفر و همکار، ۱۳۸۷) گل‌ها و گیاهان با تنوع رنگی زیاد، ترکیب‌های رنگی متنوعی در فصول مختلف سال ایجاد می‌کند که به نوعی باغ ایرانی را نسبت به باغ‌های دیگر سرزمین‌ها متمایز می‌کند. این موضوع همچنین، سبب ایجاد ترکیب‌های مختلفی از بافت ریز یا درشت می‌شود که هم بر کیفیت بصری و منظر تأثیر می‌گذارد و هم تنوع در حس لامسه را منجر می‌شود. (شاهچراغی، ۱۳۹۰) همچنین کاشت گل‌های رنگین، تأثیر ویژه‌ای در ذهن انسان دارد؛ به‌طوری‌که رنگ‌های گرم برای شادابی و تحرک و سرزندگی و رنگ‌های سرد برای

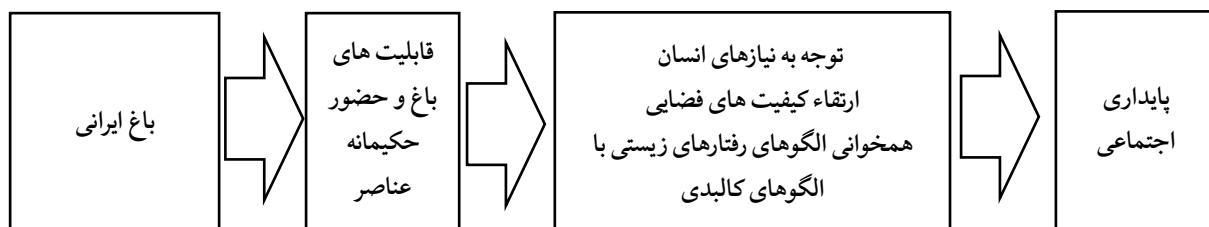
بزرگتر نمایاندن باغ استفاده می‌شود. بر این اساس، توجه به نوع رنگ و تأثیر روانی آن می‌تواند، در نوع استفاده و فعالیت کاربران در باغ، تأثیرگذار باشد و آن‌ها را به حرکت و پویایی یا سکون و مانایی وادارد. (نیلی و همکاران، ۱۳۹۱) ادراک شکل، فرم، رنگ و دیگران، و بافت گل و گیاهان به نظم‌دهی حواس انسان می‌انجامد. به طور کلی، عناصر طبیعی موجب تحریک بینایی، شنوایی، لامسه و بویایی می‌شوند که این تحریکات محیطی عوامل لازم برای تجربه آرامش و تمرکز هستند (Marcus and Barnes, 1995)؛ همچنین لذت حاصل از آن ریشه در ارزش‌های حسی انسان دارد؛ لذا با توجه به موارد بالا، می‌توان گفت: باغ ایرانی فضای آرامش، آسایش و محل غور و اندیشه تعریف می‌شود و بیننده براساس تجربیات پیشین خود که از محیط فرهنگی دریافت کرده، به درک نظام معنایی باغ ایرانی می‌رسد و به نظام‌های معنایی پیوند می‌خورد؛ بنابراین نظام تمرکز حواس که برگرفته از نظام‌های کالبدی باغ است، تأثیر چند جانبه‌ای بر انسان دارد که به طور خلاصه به شرح زیر می‌باشد:

۱. پیوند میان نظام‌های کالبدی و معنایی باغ؛
۲. تأثیر بر کیفیت دعوت‌کنندگی باغ به آرامش؛
۳. تأثیر بر کیفیت دعوت‌کنندگی محیط به تأمل و دریافت معانی باغ؛
۴. تأثیر بر کیفیت تأمین خلوت مطلوب در باغ و دعوت به خودارزیابی فردی؛
۵. تأثیر بر ایجاد اسباب خودشکوفایی فردی و جمعی؛
۶. تأثیر بر بهداشت روان فرد (مثنوی و همکار: ۱۳۹۳، ۳۲).

۵. بحث و نتیجه‌گیری:

همان‌طور که اشاره شد، پایداری اجتماعی مقوله‌ای مربوط به کیفیت فضا است و شروط دستیابی به آن، توجه به نیازهای انسانی، ارتقاء کیفیت فضایی و هم‌خوانی الگوهای رفتارهای زیستی با الگوهای کالبدی می‌باشد و ارتباط انسان با محیط در آن، حائز اهمیت ویژه‌ای می‌باشد و با توجه به مطالب بیان‌شده، باغ ایرانی یکی از تجربیات موفق در زمینه‌ی تعامل انسان با محیط می‌باشد که حاکی از حضور حکیمانه‌ی عناصر و اجزا و چگونگی ساماندهی آن‌ها می‌باشد که از یک‌سو با قابلیت‌های باغ و ایجاد کیفیت‌های مختلف، منجر به پاسخگویی به نیازهای انسانی می‌شود و از سوی دیگر با توجه به این‌که بر اساس فرهنگ و باورهای انسانی است، موجب هم‌خوانی با الگوهای رفتاری و کالبدی فضا و ارتقاء کیفیت محیطی می‌شود که از شروط دستیابی به پایداری اجتماعی می‌باشد؛ بنابراین با توجه به مطالب عنوان‌شده، باغ ایرانی می‌تواند تجربه‌ی موفق‌تری از ایجاد پایداری اجتماعی باشد و پیامدهای اجتماعی مناسبی در پی داشته‌باشد و در طراحی‌ها مورد توجه واقع شود.

شروط دستیابی به پایداری اجتماعی

نمودار ۶: باغ ایرانی و پایداری اجتماعی مأخذ: نگارندگان

پی‌نوشت:

1. Sustainable

منابع:

- احمدی، فرهاد (۱۳۸۲)، معماری پایدار، فصلنامه آبادی، سال سیزدهم، ش ۴۰ و ۴۱.
- بدری بنام، نسیم، موسوی، میرسعید، اکبری نامدار، شبنم و ایران‌زاده، سلیمان (۱۳۹۸)، شناسایی و اولویت‌بندی عوامل موثر بر پایداری اجتماعی مکان در فضای آموزشی (نمونه‌ی موردی: دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی تبریز). شهر ایمن، ۲(۵).
- بمانیان، محمدرضا، انصاری، مجتبی، نقره‌کار، عبدالحمید، و وثیق، بهزاد (۱۳۹۰)، حکمت عناصر معماری منظر در بهشت قرآنی با تأکید بر سوره‌ی مبارکه الرحمن. صفه، ۲۱(۵۲)، ۵-۱۴.
- بمانیان، محمدرضا، تقوایی، علی‌اکبر، و شهیدی، محمدشریف (۱۳۸۷)، بررسی بنیادهای فرهنگی - محیطی در عناصر کالبدی باغ‌های ایرانی (قبل و بعد از اسلام). علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۱۰(۱۱) (مسلسل ۳۶)، ۱۰۳-۱۱۲.
- پاکزاد، جهان‌شاه و بزرگ، حمیده (۱۳۹۳)، القای روانشناسی محیط برای طراحان، انتشارات آرمانش، تهران.
- پورمند، حسنعلی؛ اسدی جعفری، ندا (۱۳۹۵)، بررسی تطبیقی ارزش‌های پایدار هویت حکمت و هنر اسلامی در خلق آثار تعالی بخش معماری، حکمت معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۷(۲)، ۱۱۹-۱۵۱.
- پورمند، حسنعلی؛ کشتکار قلاتی، احمدرضا (۱۳۹۰)، تحلیل ساختارهای وجودی ساخت باغ ایرانی، نشریه‌ی هنرهای زیبا معماری و شهرسازی، ۳(۴۷)، ۵۱-۶۲.
- پورجعفر، محمدرضا؛ وثیق، بهزاد (۱۳۸۷)، تصویر باغ و عناصر منظر در قرآن با تأکید بر سوره الرحمن. باغ نظر، ۵(۹)، ۲۳-۳۴.
- خاکپور، مژگان؛ شیخ مهدی، علی (۱۳۹۰)، بررسی تأثیر فرهنگ و تغییرات اجتماعی بر مسکن روستایی گیلان، مدیریت شهری، ۹(۲۷)، ۲۲۹-۲۴۵.
- دانشگر مقدم، گلرخ، و اسلامپور، مرمر (۱۳۹۱)، تحلیل نظریه قابلیت محیط از دیدگاه گیبسون و بازخورد آن در مطالعات انسان و محیط انسان ساخت، معماری و شهرسازی آرمانشهر، ۵(۹)، ۷۳-۸۶.
- راجرز، ریچارد (۱۳۸۴)، معماران بزرگ و طراحی پایدار، (حمیدحسینمردی، مترجم). آبادی، ۱۱۴-۱۱۰، ۴۲.
- رحیمی‌نژاد، شادی و ستاری‌ساربانقلی، حسن (۱۴۰۲)، تجلی فلسفه حکمت و هنر و معناگرایی در باغ ایرانی، سومین کنفرانس بین‌المللی معماری، عمران، شهرسازی، محیط زیست و افق‌های هنر اسلامی در بیانیه‌ی گام دوم انقلاب، تبریز.
- رئیمی، ایمان، عباس زادگان، مصطفی؛ حبیبی، ابوالفضل (۱۳۸۶)، نوشتاری بر پایداری اجتماعی در مسکن. فصلنامه آبادی، ۵۵، ۶-۱۲.
- زارعان دولت‌آبادی، پریسا، و خدابخشیان، مقدی (۱۳۹۵)، معماری پاسخگو راه حلی جهت دستیابی به پایداری اجتماعی، چهارمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه.
- شاطری؛ ایقان، امید (۱۳۹۹)، بررسی ساختار باغ‌های ایرانی، معماری سبز، سال ششم، شماره ۱ (پیاپی ۱۹)، جلد دوم.
- شاهیچراغی، آزاده (۱۳۹۰)، پارادایم‌های پردیس در آمدی بر بازشناسی و بازآفرینی باغ ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی واحد تهران.
- صمیمی‌فر، فاطمه؛ حمزه‌نژاد، مهدی. (۱۳۹۲)، اعتبارسنجی اصول نوین پایداری اجتماعی با تکیه بر اخلاق اسلامی (در محلات مسکونی). پژوهش‌های معماری اسلامی، ۱(۱)، ۱۲۱-۱۳۷.
- طوسی، معصومه؛ امامی‌فر، سیدنظام الدین (۱۳۹۰)، نمادشناسی و نشانه‌شناسی عناصر باغ‌های ایرانی با توجه به عناصر باغ فین کاشان. نگره، ۶(۱۷)، ۷۱-۵۹.
- عبادپور، مهسا؛ ستاری ساربانقلی، حسن (۱۴۰۱)، تجلی عرفان در معماری باغ‌های ایرانی-اسلامی (باغ دولت آباد یزد). مطالعات میان رشته‌ای معماری ایران، ۱(۲)، ۱۰۵-۱۲۰.
- فاطمی، مهدی (۱۴۰۱)، انعطاف‌پذیری، ویژگی بارز باغ ایرانی برای بهره‌گیری از آن در دوره معاصر. منظر، ۱۴(۵۸)، ۶-۱۹.
- لنگ، جان (۱۳۹۱)، آفرینش نظریه‌ی معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه ع عینی‌فر، چاپ ششم، تهران: دانشگاه تهران.
- مثنوی، محمدرضا؛ وحیدزادگان، فریبا (۱۳۹۳)، بازآفرینی نظام مفهوم و معنای باغ ایرانی در باغشهر ایرانی-اسلامی. نقش جهان، ۴(۱)، ۳۵-۲۷.
- مدقالچی، لیلا، انصاری، مجتبی؛ بمانیان، محمدرضا (۱۳۹۳)، روح مکان در باغ ایرانی. باغ نظر، ۱۱(۲۸)، ۲۵-۳۸.
- مطلبی، قاسم (۱۳۸۰)، روانشناسی محیطی دانشی نود در خدمت معماری و طراحی شهری. هنرهای زیبا، ۱۰، ۶۷-۵۲.
- مطلبی، قاسم (۱۳۸۵)، بازشناسی نسبت فرم و عملکرد در معماری. نشریه‌ی هنرهای زیبا، ۲۵، ۶۴-۵۵.
- مهدویان، سیده سعیده، و نبوتی فومنی، سیده‌هادی (1394)، بررسی ریشه‌ها و گرایش‌های مفهوم پایداری اجتماعی در معماری، سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های کاربردی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری، تهران، دانشگاه صنعتی خواجه نصیرالدین طوسی.
- مهدوی‌نژاد، محمدجواد (۱۳۸۳)، حکمت معماری اسلامی، جستجو در ژرف ساخت‌های معنوی معماری اسلامی ایران. هنرهای زیبا، ۱۹(۱)، ۵۷-۶۶.
- نقی‌زاده، محمد (۱۳۸۵)، باغ هستی‌الگوئی ایرانی، برای طراحی یک فضای شهری، محیط‌شناسی، ۳۲(۴۰)، ۷۶-۶۳.

نیلی، رعنا، نیلی، ریحانه، و سلطانزاده، حسین (۱۳۹۱)، چگونگی بازتاب شاخصه‌های مناظر شفاعبخش در الگوی منظر باغ ایرانی. باغ نظر، ۹(۲۳)، ۷۴-۶۵.

نوری، فاطمه، و مهروان، عباس (۱۳۹۵)، سنجش ابعاد پایداری اجتماعی در فضای فرهنگی نگارخانه (نمونه موردی: نگارخانه کلهر شهر کرمانشاه. مطالعات محیطی هفت‌حصار. ۵ (۱۷)، ۳۴-۲۵.

هاشمین، سیدابوالفضل؛ بمانیان، محمدرضا (۱۴۰۱)، تحلیل تطبیقی باغ‌های شفاعبخش با باغ‌های ایرانی. علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۲۴ (۱) (پیاپی ۱۱۶)، ۱۷۳-۱۸۳.

همتی، مرتضی. (۱۳۹۶)، زیبایی‌شناسی پایداری، نسبت زیبایی با پایداری محیط. منظر. ۸(۳۵)، ۸۹-۸۲.

Heredook, Klaus. (1990). Shape in Islamic Architecture of Iran and Turkestan. Translated by Traslate and Research Department of Banian Consulting Engineers. Translated by Mohammad Taghizade. Edited by Mohammadreza Nasrin. Tehran: Boom Publications

Marcus, Clare. Cooper. and Marni. Barnes. (1995). Gardens in Health Care Facilities: Uses, The rapeutic Benefits, and Design Considerations: Martinez, CA : The Center of Health Design.

Moore, Charles and Mitchell, William (1985), On Gardens, Mimar & Architecture in Development, Concept Media, LTD, Singapore

www.wikimedia.org